

Čtyřicet let a deset ročníků

FRANTIŠEK HOFFMANN

Skutečnost, že deset ročníků Vlastivědného sborníku Vysočiny, oddílu věd společenských, potřebovalo na vydání plných čtyřicet let, ač tento sborník podle původních záměrů měl vycházet po dvou letech, střídavě s oddílem přírodovědným, napovídá, že jeho osudy nebyly jednoduché. První poznatek vyčteme již z let vydávání: 1956, 1958, 1959, 1961, 1969, 1988, 1990, 1992, 1994, 1996. Dvouletý interval byl dodržen pouze v počátcích a v posledních letech od roku 1988. V roce 1959 byl dokonce učiněn pokus o vydávání sborníku každým rokem.

Již časové intervaly prozrazují, že významnou a namnoze rozhodující roli hrály soudobé společenské, kulturní a zejména politické podmínky. Sborník vznikl jako tribuna vědecké a odborné práce společenských a přírodovědných oborů na Vysočině, jejíž geografické vymezení odpovídalo do roku 1960 do značné míry Jihlavskému kraji. Vydavatelem sborníku se stalo muzeum v Jihlavě, které mělo tehdy krajskou působnost. První tři ročníky vyšly prostřednictvím Krajského nakladatelství v Havlíčkově Brodě. Na vydávání sborníku se muzeum podílelo rozhodujícím způsobem i v dalších desetiletích. Zárodek toho je v poslání tohoto ústavu, jak je vymezila kulturní politika v prvním desetiletí komunistické moci. Z malého muzea opatrovaného kustodem s jedním pomocníkem se stal velký ústav s podstatně rozšířenou věcnou i územní kompetencí, v průměru se třemi desítkami pracovníků. Tento ústav měl plnit především kulturně osvětové cíle, působit na přeměnu vědomí občanů v duchu marxismu a komunistické politické a společenské praxe. K tomu měla přistupovat vedle péče o sbírkové fondy práce odborná a vědecká, jež však měla v první řadě sloužit nikoli objektivnímu poznávání společnosti a přírody, nýbrž zmíněným cílům.

Vedle této základní kulturně politické směrnice, která v obměnách platila až do roku 1989, hrála v 50. letech důležitou roli tehdejší situace muzeí, archivů a dalších příbuzných institucí v kraji. Stále ještě procházely zakladatelským obdobím, kdy bylo třeba se starat v první řadě o základní podmínky - prostory, vybavení materiální a personální. Na vlastní výzkum a publikační činnost zbývalo jen málo času a podmínky k tomu dosud nedozrály.

I při obecnějších tendencích, jež vedly ke vzniku sborníku, je třeba pokládat za jeho zakladatele prvního redaktora a ředitele tehdejšího Krajského muzea Arnošta Kábu.

Měl publikační zkušenosti z let okupace, kdy v rodném městečku vydával Hlas Kamenice. Přechod od vlastivědného časopisu starého typu, vydávaného v sešitech, ke sborníku, který měl plnit i vědecké funkce, nebyl bez nesnází. Na Jihlavsku patřily k vlastivědným časopisům zejména *Od Horácka k Podyjí* a německý *Igel-Land* (*Die Iglauer Sprachinsel*), příloha novin *Mährischer Grenzboten*. Změnu lze vyjádřit jako přechod od amatérství k profesionalizaci. Ukázalo se, že téměř nelze počítat s učiteli, kteří dříve byli hlavním motorem vlastivědných časopisů a také naplňovali jejich obsah. Redakce sborníku si toho byla vědoma a pokoušela se opětovně aktivitu učitelů v tomto směru obnovit, ale až na menší výjimky bez výsledku.

V úvodním slově k 1. ročníku A. Kába vyložil poslání sborníku. Vycházel z existence Jihlavského kraje, kterému poněkud nadsazeně přiřadil národopisnou oblast Horácka, a z centrálního postavení Jihlavy v této oblasti. Hlavní úkol kulturních pracovníků spatřoval ve všeobecném poznávání kraje. V Jihlavě, městě bez vysoké školy, se zvyšoval význam krajského muzea jakožto vědeckého a kulturně-osvětového ústavu, který se proto také ujal vydávání sborníku.

Za daných podmínek se A. Kába vypořádal vcelku nedogmaticky s ideovým zaměřením sborníku. Měl pěstovat zdravý regionalismus, při čemž byl poněkud nepřiměřeně charakterizován starý "zatuchlý" regionalismus. "Domov je středem, jímž se učíme poznávati a milovati celou vlast a lidstvo." Poznáním domova se otvírá cesta k pravému, socialistickému vlastenectví.

Podobně se A. Kába vyrovnal s tradicí někdejších vlastivědných sborníků či spíše časopisů. Připomněl nedostačující finanční prostředky vedoucí ke zkomírání, problematický obsah charakterizovaný jako snůška příspěvků nejrůznější úrovně, upřílišněný historismus se samoučelným horováním pro tradice a do sebe uzavřený neplodný regionalismus. Vřele však ocenil roli "zapadlých" vlastenců, převážně starých kantorů, odchovanců dob buditelských, kteří vytvářeli muzea, věnovali se vlastivědnému bádání a dovedli i za obtížných podmínek vydávat vlastivědné časopisy.

Do kontrastu k tomu postavil soudobé podmínky k vydávání sborníku a optimisticky hodnotil jeho vyhlídky. Stavěl se za vědecký výzkum společnosti a přírody v nejširším vymezení oborů a za publikování výsledků ve sborníku. Přitom se nezděkal poslání popularizujícího, které však spatřoval v přístupné formě podání, nikoli ve snižování nároků. Přednost by měly mít početné drobnější studie, zatímco rozsáhlejší práce měly být vydávány v zamýšlené samostatné knižnici. Sborník měl vycházet ročně nebo dokonce "alespoň dvakrát ročně v části historické i přírodovědné".

Obsah byl rozčleněn na články a historické drobnosti. První článek byl věnován muzeologické problematice, což pak bylo dodržováno i v některých dalších ročnících. Za daných okolností bylo nevyhnutelné obstarávat určitý díl příspěvků mimo kraj - z univerzit a různých ústavů. Tak v 1. ročníku publikovali příspěvky V. Richter, L. Hosák, J. Pošvář, J. Skutil st., V. Bělík, J. Chylík, J. Šilhan a zaplnili jeho větší část. Dobovou daň plnily pouze příspěvky o expozicích socialistické výstavby v muzeích na Jihlavsku a ohlasy první ruské revoluce na Třebíčsku, leč v míře a úrovni odpovídající zastoupení jiných tematických oblastí. Poměrně početné byly příspěvky numismatické. Obdobnou, ale poněkud užší skladbu měly i historické drobnosti.

Druhý až čtvrtý ročník redigovali společně Arnošt Kába s Ivanem Pfaffem. Třetí ročník pak redigoval I. Pfaff jen za spolupráce A. Káby. Ivan Pfaff byl nadaný historik, kterému dobové poměry nedovolily přiměřené uplatnění. Působení v jihlavském muzeu ná-

leželo k jeho dílčím životním etapám, jež pokládal za nouzové. Nevěnoval se sbírkám, ale přípravě expozic a redakční a publikační činnosti. Značný podíl měl na expozici muzea v Polné i na některých výstavách. Z období jeho jihlavského působení pochází například jeho cenná studie o Karlu Sabinovi. Do sborníku napsal několik rozsáhlejších studií a přičinil se o rozšíření okruhu autorů. Později odešel do emigrace a působil ve Švýcarsku a Německu, kde vyvíjel intenzivní publicistickou činnost a vydal několik knih. Od roku 1989 navštěvuje opětovně Českou republiku, kde se zúčastnil kromě jiného sjezdu historiků v roce 1993. K problematice, kterou se zabýval v jihlavském muzeu, se vrátil v roce 1995 knihou "Obrozenská společnost na Vysočině. Příspěvek k sociální stratifikaci lidového národního hnutí 1800 - 1850". Vedle cenných studií vedla výbušná povaha I. Pfaffa, pro kterého totalitní systém byl nesnesitelný, ke krajním pamfletistickým a mystifikačním projevům, jež měly napomoci změně poměrů, ale svou neseriózností věci i autorovi spíše uškodily.

Druhý ročník z roku 1958 naplnil ohlášený záměr rozšířit sborník o recenzní rubriku, k níž přistoupila i "Kronika vlastivědné práce". Obsahová skladba článků a v omezenější míře i drobností zachovala široké tematické rozpětí od archeologie po počátky první republiky a historie byla opět doplněna numismatikou a národopisem. Důležitá byla nová rubrika "Literatura" přinášející souhrnné bibliograficko-recenzní přehledy o Jihlavě, jihlavském právu a počátcích města, k jubileu K. Havlíčka a o dělnickém hnutí na Jihlavsku. V "Kronice" dostali čtenáři přehled vývoje muzejní práce za 10 let a nové organizace archivů v Jihlavském kraji. Druhý ročník lze charakterizovat dobrou kvalitou redakční práce, příspěvků i celkové úrovně. K dosavadním autorům přibyli další, mezi nimi i pozdější významní historikové Jan Janák, Jaroslav Marek a Jaroslav Mezník.

Podobnou skladbu a zaměření podržel i další 3. ročník, vydaný hned v roce 1959. Mezi články dominuje rozsáhlejší příspěvek I. Pfaffa o buditeli J.B. Müllerovi. Přes některé dobové prvky je cenný článek Jana Tesaře o partyzánském hnutí na Vysočině, kde nacházíme již určité zárodky pozdějších autorových radikálně kritických postojů. Skromnější byla recenzní rubrika, kde zaslouží zaznamenání dobově poplatná stanoviska i slovník I. Pfaffa při posuzování prací o dělnickém hnutí a česko-německých vztazích.

Mezitím docházelo ke správní reformě z roku 1960, po níž se v Jihlavě dosavadní krajské instituce staly okresními nebo oblastními, což platilo též o muzeu, a krajské instituce se soustředily v Brně. Tím se omezil i organizační a finanční základ sborníku. Nechyběl při tom ani záměr politický, poněvadž podle tehdy rozhodujících činitelů, orgánů KSČ, sborníky tohoto druhu neplnily cíle, ke kterým byly určeny. To vedlo k jejich faktickému zastavení v některých okresech nebo oblastech.

Původní zázemí doznívalo ještě ve 4. ročníku sborníku, vročeném do roku 1961, ale vydaném pro tehdy oblastní muzeum již krajským nakladatelstvím v Brně v roce 1962. Tam se soustředila publikační činnost z celého Jihomoravského kraje, která velmi omezenými možnostmi nakladatelství byla fakticky značně redukována, což se dotýkalo i Jihlavska. Tyto okolnosti ovlivnily i podobu 4. ročníku. Články přinesly opět významné příspěvky z různých oborů, ale zřetelné ochuzení se projevilo v málo zastoupené recenzní rubrice. Působila zřejmě i okolnost, že pracovníci archivů byli tehdy zaměstnání velmi pracnými důsledky správní reorganizace z roku 1960. Rubrika historické drobnosti přinesla pouze jinak vítanou informaci o spisovateli E. Sommerovi jako jihlavském rodákovi, ale dostala málo vhodný název "Osobní zprávy".

V dalších letech nebyly podmínky ani prostředky k dalšímu vydávání sborníku, a tak mu hrozil zánik. A. Kába musel rezignovat na řízení muzea a na místo ředitele byl odložen stranický kádr Zdeněk Němec, který se svými bezohlednými praktikami znemožnil i ve stranickém aparátu KSČ. Pro sborník neměl ovšem pochopení a pokoušel se jej nahradit vydáváním Studií z Vysočiny, jejichž tematický výběr bylo možné snadněji regulovat, ale tento pokus uvázl. Z. Němec byl typický představitel stranických funkcionářů, kteří působili v kulturní oblasti zcela nekvalifikovaným způsobem a nejednou přivodili svým institucím značné škody. Pokud zasahovali do publikační činnosti, je pro ně příznačné, že naprosto nebyli schopni opravdového redigování, takže texty a publikace jen "odevzdávali" nebo "připravovali do tisku".

Po určitém zranění přinesl rok 1968 obrat i v této oblasti. K opětovnému vydávání Vlastivědného sborníku Vysočiny se spojila muzea a archivy okresů Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou. V tom je třeba spatřovat důsledek obnovujících se regionálních snah jednak jako projev vyzrávající kulturní síly, jednak jako obrana proti brněnskému krajskému centralismu. Brno, jež bylo v hranicích státu samo různými způsoby odstrkováno a omezováno, se bohužel vůči regionům v Jihomoravském kraji chovalo obdobně. Iniciativa institucí z uvedených tří okresů byla proto spontánní a přirozená. Překročit krajskou hranici alespoň do Havlíčkova Brodu i za tehdejšího relativního uvolnění se však nepodařilo.

Obnovení sborníku je třeba chápat především jako dílčí, ale nikoli nevýznamný prvek reformního procesu, který probíhal i v oblasti Vysočiny. Vybudování sítě muzeí, archivů, knihoven, galerií a divadel s profesionálními pracovníky a materiálním vybavením znamenalo vůči skromným poměrům za první republiky nesporný pokrok. Bylo pak důležité, že během 60. let se ukazovalo, že ve většině těchto ústavů vedle pracovníků politicky služebných vyrůstala garnitura odborná a vědecká, která nebyla ochotna mechanicky posluhovat dogmatickým politickým tendencím, ale vycházela ze svého poznávání společnosti a přírody. V tom pak je vysvětlení skutečnosti, že vydavateli 5. ročníku sborníku se stala tři muzea a tři archivy, což sice musely schválit příslušné politické instituce, ale především to byl výsledek spontánní iniciativy přicházející zdola, nikoli již sborník vymezený a povolený zhora. Kultura a věda, původně směřované dogmatickou direktivou ke službě politické moci, začínaly žít vlastním životem a podle vlastních zákonů. Schylovalo se ke střetnutí, ve kterém kultura a věda hrály významnou roli.

Pátý ročník sborníku se podařilo vydat ještě v roce 1969, kdy obrodný proces byl zastaven a začínalo normalizační období. Redaktorem sborníku, připraveného v roce 1968, se stal autor této úvahy, který byl od září 1968 do prosince 1969 i ředitelem Muzea Vysočiny. V redakčním kruhu bylo šest zástupců zúčastněných institucí a dva další členové z řad pedagogů. V úvodu z července 1968 bylo konstatováno zaostání Jihlavska a Vysočiny za jinými moravskými kraji, kde se dařilo pravidelněji vydávat regionální periodika i pro menší oblasti. Program z 1. ročníku došel několika korektur. Ukázalo se nesplnitelné, aby sborník plnil odborné úkoly a zároveň byl čtivou populární regionální revu. Nadále měl sborník především publikovat výsledky regionální odborné a vědecké práce. Tím měl plnit i funkci zpráv sdružených ústavů, ale neuzavíral se ani příspěvkům jiných autorů. Sdružené ústavy měly ve sborníku stejné kvóty stran. Úkolem redakce mělo být, aby příspěvky také po kvalitativní stránce dosahovaly vyšší úrovně.

Úvod nově vymezoval hlavní rubriky, což se projevilo hned v 5. ročníku. Těžiště zůstávalo v hlavních člancích, které ovšem měly různou úroveň a pohybovaly se mezi

užšími náměty a koncepčními pohledy (*Co dala Jihlava našim zemím*). Zatímco drobné články měly jen tři příspěvky, podařilo se úspěšně naplnit rubriku "Bibliografie, zprávy, recenze". Posouzení se dočkala řada publikací týkajících se Vysočiny a podařilo se zpracovat i několik komentovaných bibliografických přehledů teritoriálních (Jihlavsko, Polná, Třešť) i oborových (numismatika). Nově přibyla "Kronika" zaznamenávající zprávy a zejména jubilea ústavů i jednotlivců. Důležité bylo, že poprvé se podařilo naplnit rubriky v podstatě příspěvky pracovníků sdružených institucí a dalších autorů z okresů. Skutečnost, že nebylo třeba objednávat příspěvky z hlavních center bádání, lze pokládat za určitý vývojový přelom nejen v historii sborníku, ale vůbec ve vývoji regionálního vědeckého snažení.

Slibný náběh, který znamenal 5. ročník, byl však zmařen ztroskotáním obrodného procesu a léty normalizace, která zasáhla negativním způsobem i kulturní instituce po stránce věcné i personální. Připravený 6. ročník odbor kultury ONV jako vykonavatel směrnic KSČ odmítl schválit jak se zřetelem k obsahu, tak k osobě redaktora. Některé příspěvky byly postupně vráceny autorům, jiné zůstaly v muzeu. V roce 1972 byl potom učiněn pokus o vydání 6. ročníku s pozměněným obsahem, ale vydání se rovněž neuskutečnilo. Teprve s odstupem let bylo možné některé příspěvky otisknout.

Instituce podílející se na vydávání sborníku procházely kritickým obdobím. K nejhlubším zásahům došlo v jihlavském Muzeu Vysočiny. Vlivem zcela nekvalifikovaného nového vedení byla nejen zastavena publikační činnost, ale bylo rozvráceno uspořádání sbírek a dokonce i muzejní registratura. Podíly na kulturních, ale i materiálních škodách způsobených hlavními normalizátory, takzvaným ředitelem Večeřou a jeho sekundantem Tauschem pod patronací vykonavatelů stranické zvláště na odboru kultury Zaplatilka a Hájka, za nimiž stály hlavní osoby rozhodující ve stranických orgánech o kultuře - Houf, Němec, Prchal a další, snad budou jednou náležitě zhodnoceny. Historie má pojmenovávat události, věci i lidi. V kritických obdobích, jako byla léta po roce 1968, je to zapotřebí dvojnásob.

Po vydání pátého a rozmetání šestého ročníku sborníku nastala dlouhá přestávka trvající téměř celé normalizační období. Je příznačné, že další ročník vyšel v roce 1988, kdy se již zřetelně projevovala krize totalitního systému. Trvalo tedy skoro dvě desetiletí, než mohl být vydán nový ročník sborníku. Když se opětovně, stejně jako před rokem 1968, ukázala neúnosnost působení nekvalifikovaných lidí postavených podle stranických rozhodnutí na vedoucí místa muzea, přišlo nové vedení, které se zasloužilo po všech stránkách o konsolidaci ústavu. Jakmile se dosáhlo určité úrovně, projevila se znovu potřeba publikačních možností v podobě sborníku. Opětovně se potvrdila spontánnost, zákonitost a vnitřní spojitost určitých forem práce nejen muzejní, ale i dalších kulturních a kulturněvědeckých institucí.

Teprve druhé pětici ročníků 6. - 10. bylo dopřáno, aby tvořily kontinuální a sourodý celek, i když se v nich rovněž projevují nevyhnutelné změny a vývoj. Vydání 6. ročníku se ujalo samostatně Muzeum Vysočiny a odtud se daří vydávat sborník opět ve dvouletých intervalech, střídavě s řadou přírodovědnou. V úvodu 6. svazku ředitel muzea Ortwin Tauber výslovně navázal na předchozí ročníky, oprávněně zdůraznil všestrannou konsolidaci muzea a vymezil roli sborníku v jeho činnosti jako prostředku ke zveřejňování výsledků vědeckovýzkumné činnosti pracovníků muzea. Okolnost, že sborník opět vydávala jediná z dřívějších šesti institucí a neúčastnil se ani jihlavský archiv, znamenala značné zúžení poslání sborníku. Rozhodující však bylo, že již 6. ročník byl na-

plněn s malými výjimkami především příspěvky pracovníků muzea. Jejich hodnota ovšem byla různá, od původních studií až po receptivní popularizační stati. Vnitřní uspořádání se zprvu zjednodušilo na články se studiem a na materiály a zprávy. Postupně se však náplň prohlubovala a obohacovala. Nejprve přibyla rubrika "Z činnosti muzea" (roč. 7). Potom se rubriky změnily na "Články a studie", "Materiály" a na společnou rubriku "Personálie, drobnosti a recenze". V 9. ročníku se členění dále prohloubilo na "Články a studie", "Materiály a sdělení", "Drobnosti", "Zprávy", "Personálie" a "Recenze a zprávy o literatuře". V redigování se vystřídali Jan Bechyně (roč. 6 - 7) a Petr Dvořák (roč. 8 - 10). Redakční kruh byl čtyř- až pětičlenný. Zastoupení tam byli zprvu výlučně pracovníci Muzea Vysočiny a teprve od 9. ročníku k nim přistoupil i zástupce spoluvydavatele, Státního okresního archivu, Karel Křesadlo.

Podstatná je ovšem náplň sborníku. Bez zjednodušování je možné konstatovat, že úroveň se postupně zvyšovala nejen členitostí rubrik, ale zejména hodnotou příspěvků. Z článků je třeba zaznamenat alespoň průběžné publikování Jarošova zpracování jihlavské měšťanské heraldiky, Dvořákovy soupisy nakladatelské produkce Krajského nakladatelství Jihlavského kraje v Havlíčkově Brodě a Josefa Birnbauma v Brtnici, studie o národním obrození v Telči a Polné, příspěvky z oblasti sociální, hospodářské a národopisné, o významných osobnostech, např. o rakouském prezidentu F. Jonasovi - pojednání, které nemohlo být uveřejněno ve zrušeném ročníku 1970, zprávy o archeologických výzkumech atd.. Cenné informace přináší od 9. ročníku rubrika věnovaná zprávám. Zatím nesoustavně je sledována nová literatura o městech, obcích, osobnostech i jiných tématech z jihlavského okresu, ale od 9. ročníku lze zaznamenat i v tomto ohledu určitý pokrok.

Mezitím došlo v listopadu 1989 k revoluční změně a pádu totalitního systému, což znamenalo pro kulturní a vědecké instituce další zásadní změnu podmínek působení. Ukázalo se - přes některé tendence, jež měly v některých místech například u divadel až likvidační ráz - že tyto instituce jsou ve společnosti potřebné i nezbytné. Jejich postavení se postupně upravovalo, i když zejména ekonomické podmínky působení přinášejí nejednou značné starosti. Je to příznivé znamení, jestliže za převratných proměn Vlastivědný sborník Vysočiny obstál a dařilo se vydávat jej ve dvouletých intervalech.

Od 9. ročníku 1994 se na vydávání podílí znovu po více než 20 letech Státní okresní archiv v Jihlavě. Také archivu se dotkla normalizační léta, ale zejména správní funkce této instituce ji uchránila od rozvratných zásahů, takže činnost tam pokračovala plynuleji než v muzeu. Pracovníci archivu při tom využívali všech byt' omezených publikačních možností a svými zkušenostmi byli dobře připraveni podílet se na vydávání sborníku.

Zpětný souhrnný pohled na desítku ročníků Vlastivědného sborníku Vysočiny vede k některým obecnějším otázkám. Především je třeba konstatovat, že obsah ročníků jen částečně reflektuje rozsah a hloubku poznávání vývoje společnosti na Jihlavsku a na Vysočině, a to nejen bádáním domácích institucí, ale zejména institucí i jednotlivců za hranicemi okresu a oblasti. Sborník by měl dávat možnost publikovat závažné studie dílčího dosahu, ale zároveň by měl iniciovat přípravné studie k pracím širšího záběru. Po této stránce by měl být úže svázán se záměry pracovníků a vedení jihlavských institucí. Je klamně se domnívat, že například mimořádné fondy jihlavského archivu byly v tom nejzajímavějším již vyčerpány. Totéž platí o sbírkách muzeí. Naopak, jsou tu velká témata, jež čekají na zpracování. Je to především velkolepá problematika rene-

sance a vůbec velkého jihlavského 16. století, stejně jako problematika národnostní, zejména 19. a 20. století, kde byly zatím i ve sborníku učiněny některé náběhy. Nejde však jen o Jihlavu. Je tu také Telč, kde dosavadní práce celkovou nepřiměřeností a ulpíváním na povrchu znamenají jakousi analogii k opakovanému natírání fasád domů na náměstí. Hlubší poznání vývoje tohoto města po všech stránkách je velký úkol moravské historiografie i dalších vědních oborů. V obměně to platí o Polné i dalších městech a obcích okresu. Neméně závažný úkol je poznávání vývoje venkova jak v minulých stoletích, tak zejména v překotných proměnách posledních desetiletí. Redakce sborníku nemůže přirozeně tyto úkoly, jejichž naplňování potrvá spíše než léta celá desetiletí, plánovat a určovat. Náleží však k vyššímu pojetí redakční práce, aby závažnou tematiku preferovala a inspirovala. Přitom nejde jen o historii a nejbližší příbuzné vědy v úzkém pojetí. Místo ve sborníku by měli dostávat i další kulturní pracovníci, architekti, specialisté z dalších oborů a všichni ti, kdo mají a chtějí k vývoji v regionu co říci. Zároveň z toho vyplývá, že ani nadále sborník nebude moci plnit funkci popularizační, což nikterak nevylučuje, že může být i pro neodborného čtenáře zajímavý. Poslání sborníku po řadu let nahrazovaly měsíční kulturní zpravodaje, noviny i samostatné popularizační publikace. Opětné vydávání sborníku by mělo přispět k vyhranění tematického záběru ostatních publikačních způsobů.

V době existence Jihlavského kraje a potom v letech 1968 - 1969 byl sborník skutečným sborníkem nejen Jihlavska, ale Vysočiny. Také navázání na tyto náběhy není účelné pouštět ze zřetele. Jihlava se stala střediskem kraje a regionální sborník by měl tuto skutečnost vyjadřovat. Je tomu tak ostatně i jinde, jak svědčí sborníky Jižní Morava a Severní Morava.

Césury ve vydávání sborníku a jeho proměny souvisí s celkovým společenským děním, s věcmi veřejnými. K tomu patří i vznik a osudy institucí, které sborník vydávají, ale i dalších kulturních institucí, zejména knihoven, galerií a divadel. Tyto instituce jsou nyní již nepominutelnou složkou struktury soudobé společnosti. Není třeba nijak obcházet skutečnost, že některé z nich ve své profesionální podobě vznikaly v totalitním období. Toto období kromě jiného se vyznačovalo černobílým viděním, voluntaristickým zkreslováním skutečnosti podle předem daných utilitaristických cílů. Bylo by zcela pochybené přejímat tento způsob vidění v opačném směru. Zmíněné kulturní instituce kromě svých nepominutelných funkcí měly být především nástrojem ideologického působení podle třídního chápání společnosti. Objektivní poznávání muselo nebo mělo ustupovat před tendencí. Na to všechno byly věnovány velké prostředky a jejich značná část byla promarněna na jepičí akce v podobě výstav a jiných akcí propagačního zaměření, které měly vést smýšlení lidu správným směrem. V tom vynikaly zvláště osvětové instituce v užším slova smyslu, jejichž zániku není třeba litovat. S daným posláním souviselo i personální obsazování všech těchto institucí, stálý dohled nad nimi a nejednou i vnučené nekvalifikované vedení, které právě v Muzeu Vysočiny napáchalo mnoho škod. Zároveň se však zmíněné instituce neobešly bez lidí, pro které objektivní vědecké poznávání a péče o kulturní hodnoty nebyly prázdnými slovy. Tak se vytvářela v té či oné míře kritická střediska odporu proti vládnoucí ideologii a jakmile jen poněkud povolil ideový a politický šroub, docházelo k jejich aktivizaci a působení na veřejnost. To se projevovalo velmi zřetelně v 60. letech a vyvrcholilo v roce 1968 a 1969. Kulturní a vědecké instituce se tak obracely opačným směrem, než jak jim bylo původně určeno. Také Vlastivědný sborník Vysočiny patří k pozitivním položkám dědictví minulého období.

Návrat k poměrům za první republiky v této oblasti není možný. Není opět třeba zastírat, že zmíněné instituce tehdy buď vůbec neexistovaly, anebo pouze v zárodečné podobě, a jejich postavení bylo tristní, jak to ostatně na příkladu jihlavského muzea velmi přesvědčivě dokládá příspěvek R. Piskové v 6. ročníku sborníku.

Zasluluje zmínky, že obdobné osudy jako oddíl věd společenských měl i oddíl věd přírodních sborníku. Podařilo se sice vydat o dva ročníky více, ale ani tento oddíl, ve kterém ideologické a politické zřetele nehrály takovou roli, se nevyhnul přestávkám ve vydávání: I/1957, II/1958, III/1959, IV/1960, V/1961, VI/1970, VII/1972, VIII/1987, IX/1989, X/1991, XI/1993, XII/1995.

Shrneme-li bilanci, zjišťujeme, že nynější vědecká a kulturní střediska na Jihlavsku a Vysočině jsou nejen schopna základním způsobem uchovávat bohatství zděděné z minulých staletí, ale také je náročně interpretovat, vytvářet obraz minulosti dávné, ale i nedávné jako nezbytnou paměť společnosti. Ve sborníku se to jeví přesvědčivě tím, že jej naplňují především pracovníci těchto ústavů a další domácí zájemci o tuto problematiku. Je třeba přát muzeu, archivu i dalším příbuzným institucím, aby se mohly i v dalších letech úspěšně vyvíjet, aby si kladly náročné cíle a ve spojitosti s tím aby se pravidelně objevovaly další ročníky Vlastivědného sborníku Vysočiny.